

מקומו של המחול בחינוך הכללי בגרמניה

רונית לנד

במסלולים השונים להכשרת מורים למחול באקדמיות ובאוניברסיטאות בגרמניה מבחינים, בשנים האחרונות, בין מגמות להוראת "אמנות המחול" למגמות להוראת "תרבות המחול".

הבחנה זו מנסה להביא לידי ביטוי את הרצון להבדיל בין הקניית כלי האמנות הצרופה, שבמרכזה עומדת היצירה האמנותית, לבין הקניית מודעות גופנית, רגישות אסתטית ומיומנות קינסתטית לכל אדם מן השורה. זו הבחנה חדשה יחסית בדיון האקדמי האירופי, וברצוני להקדיש מאמר זה להשלכותיה החינוכיות והחברתיות.

האקדמיה לחינוך לאמנויות ברמשייד, שם אני מנהלת את המסלול למחול בעשרים השנים האחרונות, קיבלה על עצמה, בהוראת משרד החינוך הגרמני, ליזום, להנחות ולרכז דיון זה. הדיון נועד לבדוק מושגים בסיסיים בשאלת הלמידה בכלל ולהתרכז בשאלות המרכזיות הבאות:

- מה משמעותה של הלמידה הגופנית בכל האמור בלמידה הקוגניטיבית.
- מהמשמעותה של הלמידה האינטרדיסציפלנרית בעיצוב חיי היומיום של ילדים ובני נוער.
- מקן ההשלכות התרבותיות, הפוליטיות והחברתיות של ההתנסות והחוויה התנועתית.
- אילו תהליכי למידה מעצבים את היומיום בבית הספר והאם הם ראויים להתבוננות מחדש דרך ראי המחול.

- הדיון בתרבות המחול שם לו למטרה לבדוק תהליכים חינוכיים ודפוסי למידה, דרך ההיבט היצירתי שלהם. תהליך לימודי נחשב יעיל, אם הוא משקף את ההיבטים הפרוצסואליים שטמונים בו. מהותה של הלמידה היא הפנמת התהליך הנלמד, עוד לפני הפנמתו של החומר הנלמד. ההתנסות בהיבטי התהליך היא שמעניקה ללומד את הרצון, החשק, הסיפוק והעניין בחומר הנלמד.

על פי חשיבה זו, יש להציב במרכז ההתרחשות הלימודית את התפתחותו האישית של הלומד.

תהליכים ארוכים, המלווים בהתבוננות אמנותית, גופנית, חברתית ואישית, ראויים לניתוח מעמיק ולהסקת מסקנות שמחייבות שינוי בבית הספר כאתר למידה.

במרכז הנרטיב עומדות תפישות פדגוגיות שמשלבות את הגוף והתנועה בכל התנסות לימודית. החיפוש אחר התנסויות שמדגישות את הבלתי אמצעי בחוויה היצירתית, פונה אל הרבדים האמפטיים־הרגשיים של הלומד. בכל תהליך ריפוי ממלאים לא רק התרופה או הטיפול, אלא גם תשומת לבו של המרפא וקשרי האמון שנרקמים בינו לבין החולה, חלק ניכר מההצלחה. על פי פלסנר וחוקרים אחרים מתחום הנירולוגיה ומדעי החברה, קיימות הקבלות רבות בין תהליך ריפוי להתנסות לימודית. באקדמיית רמשייד, המחקרים האקדמיים בתחום החינוך למחול מלווים לעתים קרובות בהתבוננות תרפויטית ובהסקת מסקנות של לאחר מעשה. חלק מן המסקנות באות לידי ביטוי בפרסומים של משרד החינוך והמועצה לתרבות. הנה כמה מהן:

- העיסוק הקבוע במחול, במסגרת יומיומית קבועה וכחלק משגרת בית הספר, מטפח את היכולת לבנות אישיות ייחודית.
- החשיפה למחול מאפשרת לכל צעיר, מכל שכבות האוכלוסייה, עיסוק ביכולתו במישור החברתי והתקשורתי. היא מאפשרת נוכחות אותנטית והזהדות עם האני, כחלק מן הכלל החברתי.

- מקומם של הגוף ושל שפת התנועה האישית משקף את מקומו של האני ואת השתלבותו בקבוצה.
- מיומנותה של הקבוצה בשילוב הביוגרפיות הסנסוטוטוריות של מרכיביה, משקפת את יכולתה לפתח אינטראקציה ומודעות קבוצתית.

מובן שגם החינוך ההומניסטי עומד במרכז השיח האקדמי. אבל בעוד החינוך ההומניסטי הוורבלי והקוגניטיבי זכה לתשומת לב אקדמית רחבה, נדחק החינוך ההומניסטי הלא מילולי בגרמניה לשוליים. מיומנויות הישרדותיות משחקות תפקיד חשוב בכל שיח על עתידו של הדור הצעיר ועל הפרספקטיבות שפתוחות לפניו. בשיח זה בולטת ההתעלמות מן היכולת הקינסתטית, שהאני זקוק לה בהתמודדותו עם אתגרי הקיום הפוסט־מודרני. החסר באחדות ובחד משמעות

בתחום הערכים החברתיים והתרבותיים מערער את המודעות האישית של הדור הצעיר וגורם לו לשווע לתמיכה פדגוגית הבנויה על מודלים חדשים של דידקטיקה יצירתית.

יצירתיות וקוגניטיביות, מושגים שבמודלים הדידקטיים הקלאסיים עמדו בסתירה זה לזה, נחקרים על פי הנרטיב העכשווי בחפיפה ובהשלמה הדדית. "המחול בראש" הוא מונח

שמופיע במחקרים רבים, בהשראת עבודתם המשותפת של רקדנים, כוריאוגרפים ונירולוגים. הוא בא לידי ביטוי בפרסומים כמו מחקרם של יוהנס בירינגר וג'וספיו פנגר "מחול בראש - מחול וקוגניטיביות", שיצא במסגרת פרסומיה של החברה הגרמנית לחקר המחול בשנת 2005.

מודלים דידקטיים עכשוויים מחייבים חשיבה פלורליסטית והתמקדות בגילוי האני האותנטי ובחשיפתו בתהליך הלמידה. ההתמקדות בחשיבותה של הקבוצתיות בהקניית מיומנויות הומניסטיות צובעת את תהליכי הלמידה במסלולי הכשרת המורים למחול כמעט תמיד בגוון אימפרוביזטורי. אין להתעלם מן העובדה, שגוון זה משמש לאינסטרומנטליזציה של המחול כאויב הקוגניטיביות. הרצון לגבש מודל חינוכי שחורג מתהליכי הלמידה הקונוונציונליים חוגג את היצירתיות והספונטניות בלבד ומעמיד את הביטוי הקבוצתי בראש מעייניו, ספג ביקורת נוקבת בקונגרס האחרון למחול, שהתקיים בנובמבר 2009 בהמבורג שבצפון גרמניה. קונגרס זה המשיך את המסורת של מפגשי מחול גרמניים, שימי הזוהר שלה היו בתקופת המחול האקספרסיוניסטי. הביקורת התמקדה בכמה נקודות, שכולן נוגעות ליכולתו של ענף חקר המחול לעקוב אחרי ההתפתחויות הפלורליסטיות שבעיסוק בחינוך למחול בשטח. הדגשת הייחוד האינדיווידואלי בהתנסות התנועתית, או במלים אחרות ההתנהלות על פי העיקרון "כל מורה ושיטתו האישית", "כל כוריאוגרף וסגנונו האישי", סותרת, לדעת מבקרי השיטה, את עקרון הענקתם של אפשרויות ומשאבים שווים לכל תלמיד. מבקרי השיטה תובעים התבוננות סטרוקטורלית דווקא על תהליכים יצירתיים, כדי בראש ובראשונה למנוע חובבנות בעיסוק הכמעט "המוני" במחול. אינטגרציה מכוננת של תיאוריה ומעשה במסגרת כל פרויקט מחול היתה מן הדרישות הבולטות ביותר בקונגרס. האקדמיה לחינוך לאמנויות ברמשייד הכינה, לקראת הקונגרס, מסמך המתווה בקווים כלליים את האופן שבו אפשר להקנות מיומנויות גופניות ואסתטיות ועם זאת להבטיח את השמירה על איכותן הגבוהה, ללא ויתור על היעדים החוץ־אמנותיים שהחינוך למחול הציב לעצמו. ממד חדש בשיח מדגיש את ההקבלה בין תבניות אמנותיות לבין מרקמים חברתיים ותרבותיים. שיח זה בא לידי ביטוי בדרישה לשלב:

- חינוך ומודעות תנועתית בכל תחומי הלימודים בבית הספר.
- קיום דיאלוג תמידי בין השטח למחקר האמפירי.
- בניית מערכות אלטרנטיביות למשרד החינוך והמועצה לתרבות, לקיום דיאלוג בין מסגרות חינוכיות למסגרות אמנותיות מקצועיות.

החינוך למחול בגרמניה שם לו למטרה, ללא

ספק, עיסוק במכלול ההתנסויות האסתטיות ומתן ביטוי להלכי הרוח החברתיים בגרמניה. אלה תובעים מן האני בחברה לשלוט במיומנויות טכניות, תקשורתיות, קוגניטיביות ואמציונליות בעת ובעונה אחת. הקניית יכולת להתמודד עם מרקמים מובנים, בד בבד עם יכולת אלתור ספונטנית (המונח **אימפרוביזציה** מקפל בתוכו גם את היכולת לשפר), דורשת התמודדות עם מודל חיים פלורליסטי ואלטרנטיבי למסגרות חיים מוכרות ובטוחות.

באמצעות השילוב בין תהליכים רגשיים, תודעתיים וחשיבתיים, מתאפשרת פתיחת מרחב חדש להתפתחות משמעותה האובייקטיבית של הזהות האישית והחברתית. עבודה באמצעות האימפרוביזציה, ברוב המקרים על פי שיטתה של אנה הלפרין, מהווה באקדמיה לחינוך לאמנויות מרכיב חשוב ודומיננטי במכלול שיעורי המחול. השימוש בשיטתה מאפשר התנסות ולמידה, הן בתחומי חיים מעשיים והן בתחומי החוויה האסתטית.

לסיכום, כמה נקודות העומדות במרכז השיח החברתי־התרבותי בגרמניה, שהחינוך למחול מנסה לתת להן תשובות יצירתיות ולהעניק להן מרחב התנסות חדש, מלווה במוטו של הסופר והמשורר הגרמני פרידריך הבל: "החיים הם, אולי, כמו המרחב והזמן, רק מושג מופשט":

- התמודדות עם ערכי הצריכה הפוסט־מודרנית.
- התמודדות עם נוף התקשורת הגלובלית.
- התמודדות עם תחרות, סובלנות וסולידריות.
- התנסות בחוויית האני האותנטי כחלק מן הקבוצה האותנטית.
- פיתוח הדמיון האמנותי ככלי להתמודדות עם אתגרי היומיום.
- משמעותו של הגוף בנרטיב התרבותי העכשווי.
- הכרת היכולות האישיות והערכתן כחלק ממשאבי הקבוצה.